

MERANIE KONKURENCIESCHOPNOSTI NA ÚROVNI SUBNACIONÁLNYCH REGIÓNOV

Edita Farkašová
Technická univerzita v Košiciach, Ekonomická fakulta
Katedra ekonomických teórií
Němcovej 32, 040 01 Košice
edita.farkasova@tuke.sk

ABSTRAKT

Cieľom príspevku je prispieť ku kvantifikácii konkurencieschopnosti na úrovni subnacionálneho regiónu. Pre splnenie tohto cieľa je potrebné vybrať vhodný ukazovateľ, ktorý je možné na úrovni subnacionálneho regiónu naplniť údajmi a zároveň, ktorý nám umožní kvantifikovať nielen kvantitatívne stránky rozvoja, ale aj kvalitatívne. V príspevku je pre tento cieľ využitý koeficient efektívnosti rozvoja, ktorého vypovedacia schopnosť je overená na úrovni krajov v rámci SR a na úrovni okresov v rámci Košického kraja.

KEÚČOVÉ SLOVÁ

Konkurencieschopnosť, meranie konkurencieschopnosti, koeficient efektívnosti rozvoja

1. Úvod

Ak sa pozrieme na regionálnu štruktúru v podstate ktoréhokoľvek štátu, môžeme tu vedľa prosperujúcich regiónov, s vysokou životnou úrovňou, nájsť i regióny s podpriemernou ekonomickou výkonnosťou, s vysokou nezamestnanosťou a ďalšími sociálnymi problémami.

Riešiť problém zvýšenia konkurencieschopnosti Východného Slovenska si na začiatku vyžaduje vymedziť samotný pojem konkurencieschopnosť a následne ukazovatele, pomocou ktorých ju vieme merať, ale nie len na úrovni národného hospodárstva ako celku, ale i na úrovni regiónov.

Z uvedeného vyplýva, že v predkladanom príspevku budeme pojem región chápať ako región vo vnútri štátu, teda jeho subnacionálnu formu.

2. Pojem konkurencieschopnosť

Poňatie pojmu konkurencieschopnosť nie je jednoznačne vymedzené. Niektorí autori ho používajú len na mikroekonomickej úrovni (firiem), iní na úrovni odvetví, regiónov, krajín, atď. Prvá skupina vychádza úzko z toho, že si navzájom môžu konkurovať len firmy, a nie krajiny alebo kraje, regióny a pod. a chápe pod týmto pojmom

výlučne správanie sa firmy v určitom type konkurenčného prostredia (dokonalá konkurencia, nedokonalá konkurencia). Druhá skupina však chápe konkurencieschopnosť širšie. Vládna regulácie sa podieľa na vytváraní prostredia, v ktorom sa konkurenčný proces odohráva. Sem patria: transakčné náklady, infraštruktúra, technologické a inovačné podmienky, regulácia trhu, dane, menová politika atď.

Avšak v rámci tohoto širšieho poňatia sa niekedy konkurencieschopnosť spája (až stotožňuje) len s národnou produktivitou. To je však príliš agregátne poňatie, ktoré navyše príliš zdôrazňuje hľadisko tvorby produktu.

Ak zhrnieme väčšinu známych poňatí konkurencieschopnosti v ekonomickej teórii, môžeme ju chápať ako schopnosť ekonomických subjektov (firiem, regiónov i krajín) prenikať s výrobkami a službami na svetové trhy a z tejto výmeny získať výhody. Toto poňatie je zlučiteľné so štátnou reguláciou ekonomiky nového typu, ktorá začala vznikať súbežne s prehlbovaním globalizácie a ktorá už nie je spojená s tradičnou protekcionistickou zahraničnoobchodnou politikou.

Konkurenčné výhody ovplyvňujú rôzne faktory. Spoločným znakom pre všetky ekonomiky je posun ťažiska v štruktúre faktorov konkurenčných výhod od statických k dynamickým.

Statické konkurenčné výhody pramenia z prírodných, resp. tradíciou vytvorených podmienok príslušnej krajiny, resp. regiónu. Ich vplyv na štruktúrne zmeny ekonomiky je sprostredkovaný predovšetkým zmenami v dopyte. Pôsobia viac menej na kvantitatívnu stránku týchto zmien v dlhodobjšom časovom horizonte.

Dynamické konkurenčné výhody vychádzajú viac zo strany ponuky vo forme rôznych inovačných aktivít a pôsobia na kvalitatívnu stránku výrobkov a výrobných postupov. Pod vplyvom nových vedeckých objavov a v dôsledku technického rozvoja dochádza k skracovaniu životného cyklu výrobkov, k rastu frekvencie inovácií,

rozširovaní spektra výrobkov, čo sa musí prejavíť v odvetvovej štruktúre. Štrukturálne zmeny sa zrýchľujú, nadobúdajú pravidelný charakter a zvyšujú nároky na adaptačný mechanizmus podnikovej sféry, regiónov a národného hospodárstva ako celku. Na rozdiel od statických (tradičných) faktorov konkurenčných výhod, sa tieto vyznačujú vyššou mobilitou a málo sa viažu na určitú geografickú oblasť. Ich výhodou je, že môžu byť cieľavedome ovplyvňované, tak zo strany podnikovej sféry, regionálnych inštitúcií ako aj zo strany štátu. Samozrejme nástroje, ktoré sú využívané týmito subjektami sú rozdielne. Často tiež vytvárajú komparatívnu výhodu alebo ovplyvňujú jej povahu. Ich obmedzením je, že sú spojené resp. vznikajú tam, kde je vyspelý výskumný potenciál, systém vzdelávania atď.

Práve v tejto oblasti tranzitívne krajiny stále zaostávajú a tu je potenciálny vplyv na ich budúcu konkurencieschopnosť najväčší, či už z hľadiska krajiny ako celku, alebo jej jednotlivých regiónov.

Konkurencieschopnosť regiónov môžeme chápať ako schopnosť regiónov ponúknuť firmám také podmienky pre podnikanie, ktoré priaznivo ovplyvnia ich firemnú konkurencieschopnosť. Ani u regionálnej konkurencieschopnosti nejde o to, že každý súťaží s každým, ale obdobne ako u firmami a jednotlivcov do vzájomných konkurenčných vzťahov vstupujú len tie regióny, ktoré majú zrovnateľné podmienky ponúkané firmám pre rozvoj ich podnikania. [2]

Medzi obidvomi typmi konkurencie však existuje jeden základný rozdiel, a to taký, že u konkurencii firiem môže byť len jeden víťaz. U regionálnej konkurencii tento vzťah nemá tak jednoznačnú podobu. Ak si firma vyberie pre svoju lokalizáciu určitý región, pozitívne efekty sa môžu prejavíť i v iných regiónoch, najmä v podobe zvýšenia kúpyschopného dopytu po výrobkoch vyrábaných v iných regiónoch alebo službách poskytovaných v iných regiónoch. Okrem toho sa priaznivo prejaví tiež vplyv prírastku ponuky pracovných príležitostí, ktoré môžu byť využité i pracovnou silou z regiónov s časovo únosnou dostupnosťou. Ďalší pozitívny efekt môže mať podobu prípadného povzbudenia ekonomického rozvoja firiem po línii dodateľsko-odberateľských vzťahov s novo lokalizovanou firmou.

3. Meranie konkurencieschopnosti

Na meranie konkurencieschopnosti na úrovni národných hospodárstiev existujú široké schémy ukazovateľov, ktoré využívajú popredné svetové ekonomické resp. vzdelávacie inštitúcie vo svojich hodnoteniach a ktorých štruktúra je presne popísaná v mnohých publikáciách. Nás z hľadiska zamerania príspevku bude zaujímať meranie konkurencieschopnosti na úrovni regiónov.

Konkurencieschopnosť regiónov môžeme merať dvoma základnými spôsobmi. Prvý spočíva v kvantitatívnom a kvalitatívnom popisu jednotlivých súčastí konkurencieschopnosti, teda popisu vybavenia regiónu technickou infraštruktúrou, dostupnosťou vhodných plôch alebo budov pre podnikanie, kvalifikáciou a mzdovou náročnosťou pracovnej sily, fungovaním verejnej správy a verejného sektoru, bezpečnosťou, kvalitou služieb a pod.

Druhou možnosťou je merať samotné dôsledky konkurencieschopnosti, teda ekonomickú úroveň regiónu prostredníctvom určitých súhrnných ukazovateľov v prepočte na jedného obyvateľa, napríklad úrovňou hrubého domáceho produktu vytvoreného v regióne, mierou nezamestnanosti, priemernými príjmami, a pod. Avšak meranie konkurencieschopnosti týmto spôsobom nevyjadruje skutočnosť, či potenciál, ktorý má región k dispozícii bol aj využitý.

Ideálne podľa nášho názoru je teda meranie konkurencieschopnosti regiónu obidvomi spôsobmi a na základe analýzy, takto získaných výsledkov, môžeme aj identifikovať príčiny prípadnej nízkej konkurencieschopnosti. Tieto príčiny môžu mať dvojaký charakter: nedostatočné zdroje regiónu, alebo ich nedostatočné využitie. Samozrejme, že následne aj cesty na zvýšenie konkurencieschopnosti regiónu budú diametrálne odlišné.

Podklady pre meranie konkurencieschopnosti druhým spôsobom nám v dostatočnej miere poskytujú výsledky štatistických zisťovaní, ktoré v súčasnosti sú k dispozícii až po úroveň krajov a v mnohých oblastiach až po úroveň okresov. Pre kvantitatívne a kvalitatívne vyjadrenie jednotlivých súčastí konkurencieschopnosti regiónu existuje viac možností.

V príspevku sa budeme venovať len jednému z nich, konkrétne koeficientu efektívnosti rozvoja.

4. Koeficient efektívnosti rozvoja - teoretické vymedzenie a praktické použitie

Pomocou koeficientu efektívnosti rozvoja vyjadrujeme úroveň rozvoja regiónu, ktorá je základom konkurencieschopnosti.

Koeficient efektívnosti rozvoja (K_E) porovnáva produktivitu práce s úrovňou zamestnanosti na úrovni regiónu a celého národného hospodárstva. Tento koeficient analyzuje nielen kvantitatívnu, ale aj kvalitatívnu stránku rozvoja regiónu. Je podielom

$$K_E = \frac{K_P}{K_Z} \quad \begin{array}{l} \text{koeficientu produktivity} \\ (K_P) \quad \text{a koeficientu} \\ \text{zamestnanosti } (K_Z). [1] \end{array}$$

Pričom:

$$\text{Koeficient produktivity } K_p = \frac{P_o/P}{S_o/S}$$

$$\text{Koeficient zamestnanosti } K_z = \frac{Z_o/Z}{S_o/S}$$

kde:

P_o – produkcia regiónu

P – produkcia krajiny

S_o – počet obyvateľov regiónu

S – počet obyvateľov krajiny

Z_o – počet zamestnaných v regióne

Z – počet zamestnaných v krajine

K_E môže dosahovať hodnoty < 1 , $= 1$ a > 1 . V prípade hodnoty 1 je úroveň rozvoja regiónu, ako základ konkurencieschopnosti, rovnaká ako úroveň krajiny, ak je $K_E < 1$ región dosahuje nižšiu úroveň rozvoja ako je celoštátna úroveň a v prípade $K_E > 1$ je región viac rozvinutý a tým aj konkurencieschopnejší ako krajina. [1]

Pomocou vyššie uvedených vzťahov sme dostali výsledky, ktoré sú v tabuľkách 1 až 4.

Tabuľka 1 obsahuje údaje potrebné pre výpočet koeficientov produktivity, zamestnanosti a efektivity rozvoja na úrovni krajov, pričom sme vychádzali len z údajov za priemysel a stavebníctvo. S poľnohospodárskou produkciou sme nemohli uvažovať, lebo nie je súhrnne sledovaná. Podobné problémy sú i v oblasti služieb, u ktorých vykazovanie produkcie na úrovni krajov nemá jednotnú štruktúru a teda nie je vhodné pre porovnanie.

Tabuľka 1 : Priemysel a stavebníctvo - 2005
(podniky s počtom 20 a viac zamestnancov)

Kraj	Produkcia ^{1/2/} (v mil. Sk)	Priem. evidenčný počet zamestnancov (fyz. osoby)	Počet obyvateľov k 31.12. 2005 (fyz. osoby)
Bratislavský	582 328	76 852	603 699
Trnavský	157 356	47 558	554 172
Trenčiansky	139 709	80 526	600 386
Nitriansky	82 903	50 218	708 498
Žilinský	124 626	57 324	694 763
Banskobystrický	88 747	49 380	657 119
Prešovský	65 771	46 504	798 596
Košický	187 752	56 503	771 947
SR	1 429 192	464 865	5 389 180

Zdroj: Vlastná tabuľka na základe údajov ŠÚ SR

^{1/} Priemyselná produkcia vyjadrená tržbami za vlastné výkony a tovar v bežných cenách

^{2/} Stavebná produkcia vyjadrená tržbami za výkony vykonané vlastnými zamestnancami

Tabuľka 2 obsahuje vypočítané hodnoty vyššie uvedených koeficientov na úrovni krajov. Na základe týchto výsledkov môžeme porovnať efektívnosť rozvoja daného kraja – regiónu a tým aj jeho konkurencieschopnosť, s efektívnosťou rozvoja celej krajiny.

Z týchto údajov vieme aj určiť, v ktorej oblasti majú regióny rezervy. Môže to byť nízka úroveň produktivity alebo vysoká úroveň zamestnanosti v sledovaných odvetviach.

Tabuľka 2 : Koeficient efektivity rozvoja - 2005
(podniky s počtom 20 a viac zamestnancov)

Kraj	Koeficient produktivity	Koeficient zamestnanosti	Koeficient efektivity rozvoja
Bratislavský	3,63	1,43	2,53
Trnavský	1,08	1,0	1,08
Trenčiansky	0,88	1,56	0,56
Nitriansky	0,44	0,82	0,54
Žilinský	0,67	0,95	0,71
Banskobystrický	0,51	0,87	0,59
Prešovský	0,31	0,68	0,46
Košický	0,92	0,85	1,08

Zdroj: Vlastná tabuľka na základe údajov ŠÚ SR

Len tri kraje dosahujú v súhrnnom ukazovateli lepšie výsledky ako celá SR. Sú to kraje Bratislavský, Trnavský a Košický, u ktorých je koeficient efektivity rozvoja vyšší ako 1. Priaznivý konečný výsledok v Bratislavskom a v Trnavskom kraji bol dosiahnutý vďaka produktivite, kým v Košickom kraji na priaznivom výsledku konečného ukazovateľa sa podieľali obidva čiastkové ukazovatele. Ostatné kraje pri hodnotení efektivity rozvoja nedosahujú úroveň SR ako celku, pričom najhoršie na tom je Prešovský kraj a príčinou toho je najmä nízka úroveň produktivity. V ostatných krajoch negatívny výsledok konečného ukazovateľa ovplyvnili obidva dielčie ukazovatele.

Napriek priaznivému výsledku za Košický kraj ako celok, zaujímavé sú výsledky za jednotlivé okresy, ktoré vypovedajú o veľkých rozdieloch v efektivite rozvoja.

Pre analýzu na úrovni okresov sme vychádzali len z produkcie a zamestnanosti v priemysle, nakoľko údaje za stavebníctvo za viaceré okresy nie sú k dispozícii. Aj po tejto úprave z analýzy musíme vylúčiť okresy Košice

III a Sobrance, u ktorých nie sú dostupné ani údaje za priemysel.

Tabuľka 3 obsahuje vstupné údaje pre výpočet sledovaných koeficientov, hodnoty ktorých sú obsahom tabuľky 4. Tieto výsledky nám opäť umožňujú určiť okresy, ktoré sú z hľadiska efektívnosti rozvoja lepšie resp. horšie ako Košický kraj. Tiež vieme posúdiť, kde majú jednotlivé okresy rezervy.

Z deviatich hodnotených okresov, len jeden dosiahol hodnotu koeficientu efektívnosti rozvoja vyššiu ako 1, čo znamená, že v tejto oblasti je na tom lepšie ako Košický kraj ako celok. Tieto dobré výsledky dosahuje vďaka vysokej produktívnosti.

Tabuľka 3 : Priemysel - 2005
(podniky s počtom 20 a viac zamestnancov)

Okres	Produkcia ^{1/} (v tis. Sk)	Priem. evidenčný počet zamestnancov (fyz. osoby)	Počet obyvateľov k 31.12. 2005 (fyz. osoby)
Gelnica	340 145	457	30 982
Košice I	20 842 972	6 765	67 904
Košice II	96 817 118	16 458	80 256
Košice III	–	–	30 291
Košice IV	7 434 572	4 010	56 420
Košice - okolie	4 829 001	2 422	110 997
Michalovce	16 139 580	6 949	109 547
Rožňava	10 157 669	3 023	62 038
Sobrance	–	–	23 348
Sp. Nová Ves	18 641 216	7 293	95 531
Trebišov	2 384 778	2 149	104 633
Košický kraj	177 648 787	49 869	771 947

Zdroj: Vlastná tabuľka na základe údajov ŠÚ SR

^{1/} Priemyselná produkcia vyjadrená tržbami za vlastné výkony a tovar v bežných cenách

Tabuľka 4 : Koeficient efektívnosti rozvoja - 2005
(podniky s počtom 20 a viac zamestnancov)

Okres	Koeficient produktívnosti	Koeficient zamestnanosti	Koeficient efektívnosti rozvoja
Gelnica	0,05	0,225	0,22
Košice I	1,33	1,55	0,85
Košice II	5,24	3,23	1,62
Košice III	–	–	–
Košice IV	0,58	1,1	0,53

Košice - okolie	0,19	0,33	0,58
Michalovce	0,64	0,98	0,65
Rožňava	0,71	0,76	0,93
Sobrance	–	–	–
Sp. Nová Ves	0,85	1,18	0,72
Trebišov	0,1	0,32	0,31

Zdroj: Vlastná tabuľka na základe údajov ŠÚ SR

Ostatné okresy nedosahujú úroveň kraja a najhoršie sú na tom okresy Gelnica, Trebišov a Košice-okolie, u ktorých ukazovateľ produktívnosti dosahuje zarážajúco nízku hodnotu. Okres Košice I vykazuje vysokú hodnotu koeficienta zamestnanosti, čím napriek priaznivým výsledkom v produktívnosti nedosahuje v efektívnosti rozvoja úroveň kraja.

Okresy Košice IV, Michalovce a Sp. Nová Ves nedosahujú dobré výsledky konečného ukazovateľa v dôsledku zlých výsledkov v obidvoch čiastkových ukazovateľoch. Najviac vyrovnaný vývoj i keď nie dostatočný, t. j. nedosahuje úroveň kraja, má okres Rožňava.

5. Záver

Snahou príspevku bolo poukázať na možnosť merania konkurencieschopnosti na úrovni subnacionálneho regiónu. Vychádzali sme z toho, že jedným a dôležitým prvkom konkurencieschopnosti je úroveň regiónu a jeho rozvoj. Pre meranie úrovne regiónu z mnohých ukazovateľov sme vybrali taký, ktorý okrem kvantitatívnej stránky zachytáva aj kvalitatívnu stránku rozvoja regiónu. Dosiahnuté výsledky potvrdili doteraz známu skutočnosť nerovnomerného rozvoja regiónov v rámci SR, navyše umožnili aj kvantifikovať tieto rozdiely a čo je dôležité, aj identifikovať oblasti, v ktorých regióny majú rezervy.

Uvedomujeme si, že kvantifikovanie rozdielov regionálneho vývoja by bolo precíznejšie, ak by sme mali k dispozícii aj výsledky za poľnohospodárstvo a služby. Napriek tomu dosiahnuté výsledky majú svoju vypovedaciu schopnosť a je ich možné použiť pre ďalšie analýzy.

Literatúra:

- [1] Buček, M.: Priestorová ekonomika. Bratislava, EU, 1992
- [2] Maier, G., Todtling, F.: Regionálna a urbanistická ekonomika 2. Regionálny rozvoj a regionálna politika. Bratislava, Elita, 1998. ISBN 80-8044-049-2
- [3] Bulletin za rok 2005. ŠÚ SR Krajská správa Košice.Číslo:18500-992/2006
- [4] Vybrané údaje o regiónoch v Slovenskej republike za rok 2005. ŠÚ SR. Číslo: 410-0040/06

Príspevok je výsledkom riešenia projektu VEGA
1/2557/05 *Teoretické a metodologické aspekty
inštitucionálnej podpory podnikania, ako faktor oživenia
podnikateľského prostredia východoslovenského regiónu.*